

Maďarský pohľad na Ľudovíta Štúra

József Demmel

Prinášame dva úryvky z novej monografie o Ľudovítovi Štúrovi. Súčasný maďarský historik József Demmel v knihe ponúka novú interpretáciu viacerých faktov zo života Ľudovíta Štúra.

1848 – Pozadie občianskej vojny

„No, len chodíte s Bohom a robíte či dobre, či zle, len nech vedia, že Slováci žijú.“

Ján Kollár Jánovi Franciscimu, keď sa v roku 1848 pripojil k slovenským vojakom.

Maďarská historiografia v súvislosti so slovensko-maďarskými ozbrojenými bojmi v roku 1848 ako dôvod konfliktu označuje vlastizradu slovenských vodcov, slovenská historiografia zasa protislovenské kroky maďarských politikov. „10. - 11. mája sa v Liptovskom Svätom Mikuláši stretlo niekoľko tuctov poprednej inteligencie a sformulovali svoje požiadavky na župnú - oblasťnú samosprávu. Ich vodcovia - Ljudevít (sic!) Štúr, Josef Miroslav (sic!) Hurban a Michel Miroslav (sic!) Hodža - sa pokúšajú svoju slabú bázu vyrovnať pomocou zvonka: objavili sa na pražskom slovanskom kongrese, kde žiadali podporu na rozdelenie Uhorska. Ľudové povsta-

nie vyvolať nedokázali. Robiac nábor dobrovoľníkov, na bojových operáciách sa zúčastnili v spolupráci s protirevolučnými útokmi,“ píše András Gergely v populárnej vysokoškolskej učebnici o uhorskej histórii 19. storočia. Dušan Kováč o zasadnutí v Liptovskom Svätom Mikuláši vytvára úplne iný obraz: „Je to národný, no súčasne aj politický program s výraznými demokratickými črtami, ktorý svojim chápaním politických a sociálnych reforiem išiel ďaleko za marcové (rozumej: aprílové - J. Demmel) zákony prijaté snemom. Súčasne je to prvý ucelený slovenský štátoprávny program, ktorý obsahoval zárodok požiadavky slovenskej autonómie a v konečnom dôsledku národnostnú decentralizáciu Uhorska. Uhorská revolučná vláda, ktorej slovenskí predstavitelia Žiadosti poslali, ich nehodlala akceptovať. Na slovenský revolučný pohyb odpovedala vyhlásením stanného práva v hornouhorských stoliciach a vydaním zatykača na Ľudovíta Štúra, Jozefa Miloslava Hurbana a Michala Miloslava Hodžu. Rozpor medzi Slovákmi a Maďarmi sa prehĺbil a názorne sa prejavila rozdielnosť ich cieľov v revolúcii.“ V roku 2007 to podobne formulovala aj Marcela Bednárová: „(Body liptovsko-sväto-mikuláskej petície) načrtli možnosť riešenia slovensko-maďarských vzťahov na základe princípov rovnoprávnosti. Výsledkom jarných politických akcií Slovákov bolo vyhlásenie výnimočného stavu uhorskej vládou a vydanie zatykača na Ľudovíta Štúra, Jozefa Miloslava Hurbana a Michala Miloslava Hodžu.“ Dušan Škvarna uvádza aj presný dátum, podľa neho „12. mája na príkaz ministra vnútra B. S. Semereho vydali zatykač na Ľ. Štúra, 22. mája na J. M. Hurbana a 1. júna na M. M. Hodžu.“ Július Mésároš otvorene vyhlási, že štúrovci sa obrátili proti Uhorsku vyslovene v dôsledku vydania zatykača: „Peštianska vláda odpovedala na túto výzvu vydaním zatykača na jej osnovateľov. Bolo preto zákonité, že ešte predtým, než zápas o deľbu moci v habsburskej ríši medzi peštianskou vládou a viedenským dvorom vyústil do vojnového konfliktu, sa predstavitelia všetkých nemadžarských národností Uhorska postavili proti štátno-mocenskému hegemonizmu Maďarov, resp. ich vládnej reprezentácie.“ Podobných tvrdení by sme mohli citovať množstvo nielen z odborných prác, ale aj zo stránok denníkov a školských učebníc.

Historik môže ľahko vybočiť zo svojej úlohy, ak pri takýchto konfliktoch - ako rozhodca - určí, „kto mal pravdu“. Obe argumentácie

sú do istej miery pravdivé: Na jednej strane uhorská vláda skutočne mala obmedzený horizont, keď v mnohonárodnostnom Uhorsku neuznávala existenciu iných národností, čo v zástupcoch menšín mohlo ľahko vyvolať existenčné obavy, na druhej strane v dobovej Európe neexistoval demokratický vzor riešenia postavenia menšín. Autori liptovsko-sväto-mikuláškovej petície, dôverne znali dobového maďarského politického myslenia, mohli predpokladať, že ich požiadavky nebude vláda interpretovať ako podanú ruku, ale ako provokáciu ohrozujúcu integritu krajiny.

Ak sa trochu odosobníme od dobových argumentov, dá sa povedať, že daný problém bol a priori neriešiteľný. Maďari očividne nechápali podstatu slovenských požiadaviek, keď - interpretujú národ ako politické spoločenstvo - nedokázali akceptovať ani existenciu slovenského národa. Podľa nich v Uhorsku nežili Slováci, ale Maďari hovoriaci po slovensky. Slovenská inteligencia v tomto spoločensko-politickom prostredí, v týchto mocenských vzťahoch nemala ani najmenšiu nádej dosiahnuť svoj cieľ, preto lojalita k vláde nebola schodná cesta. Tým sa dá vysvetliť, že Štúr už pred 15. marcom 1848 prijal finančnú pomoc od patriarchu Rajačiča proti „spoločnému nepriateľovi“, teda Maďarom. Keďže rozpor bol neriešiteľný, bude správnejšie, ak si nepoložíme otázku, „ko zapríčinil zhoršenie vzťahov“ či „kto mal pravdu“, ale pokúsime sa podľa prameňov rekonštruovať, ako prebiehal proces, na konci ktorého Štúr, Hurban a Hodža v septembri 1848 s rakúskymi a juhoslovenskými peniazmi vo vrecku, s cisárskymi zbraňami v ruke, na čele jednotiek s niekoľkými stovkami členov prekročili štátnu hranicu.

Gabriel Viktor, známy kladením provokatívnych otázok, správne poukázal na to, že na príbehu, čo vytrvalo opakuje slovenská historiografia, niečo nesedí. Vychádzajúc z textov Jána Hučka, Vladimíra Mináča a Milana S. Ďuricu zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia, usúdil: „Bez mihnutia oka citovaní autori-odborníci, historici graduovaní na štúdiológii, jednoducho nehovorila pravdu. Z ich strany to nie je omyl, veľmi dobre vedia (veď musia vedieť), že pravda je iná: štatárium na území Horného Uhorska vyhlásila vláda päť dní pred slovenským zasadaním v Mikuláši. Pravda, efektnejšie to vznikne - my sme podávali ruku, a oni na to vyhlásili štatárium! Štatárium vyhlásila vláda 5. mája 1848 po krvavých pro-

tižidovských pogromoch vo viacerých mestách a dedinách... (...) Nie je mi dosť jasné, prečo niekomu nestačia fakty a žiada sa mu používať ako pracovnú metódu lož. Na Štúra, Hurbana a Hodžu vydala po Žiadostiach uhorská vláda zatykač, to samo ukazuje na vtedajšiu atmosféru, a to je pravda.“ Pramene však nepotvrdzujú ani tvrdenia slovenských historikov, ani Viktora.

V mnohých hornouhorských mestách v apríli 1848 skutočne vypukli protižidovské pogromy, uhorská vláda preto ešte v tom istom mesiaci vyslala do severných žúp vládných splnomocnenecov, zatiaľ bez úradných kompetencií. Ich úlohou bolo zmapovať atmosféru v regióne, teda nevyšetrovali len protižidovské pogromy. Lajos Beniczky napríklad 25. apríla napísal hlásenie o samotnom Štúrovi: „Vodcom slovenského hnutia na severe Uhorska je nepochybné Lajos Stur, bývalý vyslanec mesta Zvolen, ktorý sa v súčasnosti zdržiava v Prahe, prostredníctvom svojich tajných poverovateľov bez prestania poburuje hornouhorských Slovanov.“ Podľa vládných splnomocnenecov v tom čase najväčší problém predstavovalo hnutie banských robotníkov: „Tajné združenia banských robotníkov ich podnecujú k neposlušnosti a na útoky voči osobám a majetku.“ V prvom rade z toho dôvodu, a nie na potlačenie slovenského hnutia dostal o niekoľko dní komisár Péter Géczy kompetencie vyšetrovať a trestať, pričom mal k dispozícii aj miestne vojsko.

Onedlho, 5. mája, minister vnútra Bertalan Szemere všetkým hornouhorským žúpam a mestským samosprávam udelil štatárilne právomoci. Podľa nariadenia „okrem prípadov vyznačených v najvyšších nariadeniach patria do kompetencie štatárilných súdov aj buriči, rebeli a štváci, ktorí sa dopustili, alebo sa pokúsili o násilie voči osobám alebo majetku, hoci im vo vykonaní činov medzitým zabránila vyššia zákonná moc.“ Z toho vyplýva, že text štatária je skutočne v prvom rade zameraný proti tým, čo vyvolávali protižidovské pogromy, neboli však presnejšie vymedzené pojmy burič, rebel, štváč, a tak zástupcovia miestnych samospráv ich mohli ľahko využiť hoci aj proti členom slovenského hnutia. Tento výklad potvrdzuje skutočnosť, že *Pesti Hirlap*, dva dni po vyhlásení štatária, to v prvom rade pokladal za možnosť vystúpiť proti slovenským pohybom: „Po objavení sa aj úkladov národných hnutí, ktoré rozduchávajú kňazi, a šíria sa slovenskými výzvami, bol minister vnútra na

základe apelov niektorých úradov nútený vytvoriť štatariálne súdy vo všetkých hornouhorských župách a mestách.“ Začiatkom mája teda uhorská vláda a verejná mienka za najväčší problém Horného Uhorska pokladali slovenské hnutie. Štatárium bolo na rozdiel od Viktorovho tvrdenia vskutku vyhlásené (aj) proti slovenskému hnutiu, avšak na rozdiel od názoru niektorých slovenských historikov to nebola odpoveď na požiadavky liptovsko-sväto-mikuláskej petície, ale na oveľa skoršie, menej formálne a integratívne hnutia či petície. Štatárium však, vzhľadom na svoju podstatu, nemohlo byť zamerané proti konkrétnym osobám, miestnym úradom udelilo širšie právomoci, možnosť konať, a len od nich záležalo, či ho vôbec využijú.

Vážnejší a ťažšie objasniteľný problém je otázka vydania zatykača na slovenských vodcov. Štúra - podľa jeho biografického kánonu - mali v máji 1848, keď opustil Liptovský Svätý Mikuláš a vydal sa do Bratislavy, zástupcovia úradov v úmysle zatknúť v Trenčianskej župe aj v Modre. Hodnovernosť príbehu nemožno overiť, je však isté, že právnym východiskom týchto akcií nebol zatykač, ale štatárium. Aj dozvuky petície boli totiž úplne iné, než ako figurujú v odbornej literatúre. Škvarna - a zrejme po ňom aj ďalší autori - napísal, že na Štúra bol 12. mája na druhý deň po vyhlásení liptovsko-sväto-mikuláskej petície vydaný zatykač. To je však takmer nemožné. V prvom rade preto, lebo infraštruktúra dobových telekomunikácií neumožňovala, aby správa o petícii, vyhlásenej neďaleko Liptovského Svätého Mikuláša 11. mája, dorazila do Pešti tak rýchlo, aby minister vnútra už na druhý deň dokázal prijať rozhodnutie. Na druhej strane o zatykači mlčia aj dobové slovenské pramene. Tretí a najdôležitejší dôvod vyplýva zo skutočnosti, že miestne úrady ukončili vyšetrovanie vo veci petície až o dva mesiace a Štúra (na rozdiel od Hurbana a Hodžu) ani po vypočutí tridsiatich svedkov neoznáchili za vinného. Minister vnútra Bertalan Szemere napriek tomu, že si bol vedomý Štúrovej ústrednej úlohy, 22. júna 1848 vydal zatykač len na Hurbana a Hodžu, počas vyšetrovania označených za vinných, nie však na Štúra, proti ktorému chýbali dôkazy (nebol to však ešte celostátny zatykač, platil len v danej župe).

Nijaký prameň teda nepotvrďuje, že na jar alebo v lete 1848 bol na Štúra vydaný zatykač. Veľká časť slovenskej historiografie uvádza,

že pátranie, v ktorom Beniczky prislúbil sto forintov za dolapenie Hurbana, Hodžu a Štúra, bolo vyhlásené v máji. Keďže však nemáme nijaký oporný bod, je oveľa pravdepodobnejšie, že Beniczky vydal zatykač na členov Slovenskej národnej rady, ktorá vznikla v septembri 1848. Na jednej strane je jasné, že na jar 1848 ešte neboli proti Štúrovi dôkazy, neskôr sa však už nezdržiaval v krajine, po pobyte v Prahe, Chorvátsku a Viedni sa na hraniciach objavil až so zbraňou v rukách. Na druhej strane Beniczky nariadenie podpísal ako štátny komisár. Beniczky bol od mája 1848 kráľovským komisárom banských miest, od konca septembra 1848 zasa vládnym komisárom hornouhorských žúp. Podpis sa nezhoduje ani s jednou funkciou, no zrejme mal na mysli tú poslednú. Z tohto dôvodu sa teda prikláňame k údaju Daniela Rapanta, ktorý vo svojej zbierke prameňov uvádza, že Beniczkeho zatykač sa zrodil okolo 20. septembra 1848.

Je isté, že celostátny zatykač na Štúra, Hurbana a Hodžu bol vydaný až po septembrovom útoku a územnom nároku na Slováckmi obývané uhorské župy. Dokazuje to aj prchká reakcia Lajosa Kossutha z 20. septembra, keď sa o akcii štúrovcov dozvedel: „Takýchto vtákov, ktorí chcú úbohú maďarskú vlasť zatopiť krvou, treba zabiť ako besných psov. Nech sú všetci bdelí. Chyťte buričov a dajte ich do rúk štatária!“, napísal rozzúrene. To však znamená, že aj vtedy dokázali proti nim využiť len štatárium. Celostátny zatykač a pokyn na pátranie aj samotný Kossuth vydal v mene Štátneho branného výboru až 17. októbra. Ak teda Štúra vnímame ako štátneho občana Uhorska, na ktorého platia v prvom rade zákony danej krajiny, tak ho pre ozbrojený útok proti Uhorskému kráľovstvu môžeme jednoznačne pokladať za vlastizradcú. Jeho identitu však zásadne neovplyvnilo spoločenstvo, ktoré tvorili všetci uhorskí občania, ale slovenský národ; toto však sotva môžeme (či už pozitívne, alebo negatívne) hodnotiť - jednoducho to treba vziať na vedomie. Ak však dodáme, že najmä v štyridsiatych rokoch 19. storočia rôzne orgány uhorského štátu, významná časť činiteľov uhorskej politiky a isté štruktúry uhorskej spoločnosti vystupovali proti nemu vyslovene nepriateľsky, pochopiteľné sú aj jeho motivácie. Ani skutočné bojové dielo nie netreba chápať ako súboj absolútne dobrých a absolútne zlých („ochrancovia“ slobody a jej „nepriatelia“), je predsa dobre známe, že v súvislosti s rokom 1848 aj jednoznačné fakty sú vždy otázkou in-

terpretácie. Spomeňme len jeden príklad: Po prečítaní historickej odbornej literatúry je takmer nemožné zistiť, kto vlastne vyhral tzv. budatínsku bitku pri Csákyho kaštieli neďaleko Žiliny, kde sa bojovalo o most cez Váh. Obe národné historiografie pripisujú víťazstvo svojmu vlastnému spoločenstvu, hoci obe strany utrpeli veľké straty a obe po bitke stiahli svoje jednotky o niekoľko kilometrov.

Empatickejšie vnímať slovenské vojenské akcie v rokoch 1848 - 1849 nám pomôže časť maďarskej histórie, ktorá sa veľmi podobá dejinám slovenskej légie, a to ťaženie Klapkovej légie v roku 1866. V oboch prípadoch ide o to, že v napätej vojnovnej alebo revolučnej Európe sa jednotliví členovia národnej komunity, ktorá nemala vojenské prostriedky a aj jej politické možnosti boli obmedzené, v dôsledku dočasnej zhody istých veľmocenských záujmov a záujmov vlastnej komunity sa - za podpory danej moci - pokúsili vyvolať ľudové povstanie a zlepšiť pozície svojho národa. Štúr a jeho okruh v septembri 1848 v zahraničí, vo Viedni vytvorili Slovenskú národnú radu a s cisárskou podporou i vojensky začali robiť nábor dobrovoľníkov. Dúfali, že vojenské ťaženie vyvolá v Hornom Uhorsku slovenské povstanie, čo napomôže, aby cisár vytvoril zo Slováckmi obývaných území samostatnú administratívnu jednotku, kráľovskú provinciu. Významná časť dobrovoľníkov však nemala ako materský jazyk slovenčinu, boli to Česi a Moravania.

György Klapka dostal v roku 1866, koncom prusko-rakúskej vojny od Bismarcka možnosť vytvoriť maďarskú légiu. Dôstojníci légii boli emigranti, légie pozostávali z maďarských vojakov, ktorí počas vojny padli do pruského zajatia a dobrovoľne sa prihlásili na výzvu klapkovcov. Zbrane a rovnošaty im zaplatila pruská vláda. Cieľom tohto ťaženia takisto bolo vyvolať ľudové povstanie - Bismarck si od toho sľuboval rozdrobenie síl rakúskej armády, klapkovci zasa vznik nezávislého Uhorska.

Je zrejmé, že v oboch prípadoch iluzórny bol už vytýčený cieľ: na vytvorenie samostatného Slovenska vtedy chýbala nielen spoločenská vôľa, ale aj adekvátny politický personál a úradnícky aparát - keby aj slovenská kráľovská provincia vznikla, bez cisárskeho úradníckeho aparátu a armády by štát nebol funkčný. Aj na to, aby sa Uhorsko v roku 1866 definitívne odtrhlo od Rakúska, chýbali mnohé spoločenské, politické a vojenské podmienky. Podobne do-

padli vojenské výsledky oboch légii: po niekoľkých dňoch, keď do regiónu dorazili proti nim vyslané vojenské jednotky, najkratšou cestou krajinu opustili, lebo masy sa k nim nepridávali. Bez vonkajšej vojenskej pomoci nedokázali samostatne manévrovať. Slovenské oddiely prekročili hranicu 18. septembra v okolí Myjavy, no povolanie nitrianskej a trencianskej národnej gardy (väčšina ich členov mala, prirodzene, slovenskú materčinu) však stačilo na to, aby boli 28. septembra nútené odísť. O ich bojovej pripravenosti svedčí skutočnosť, že ďalšie dva útoky dokázali podniknúť len s pomocou rakúskych vojenských jednotiek.

Klapka s tisícpäťsto vojakmi prekročili hranice cez priesmyk pri Jablonke 2. augusta 1866, ubytovali sa v Turzovke v Trencianskej župe. Slovenskí obyvatelia a zemeptáni z okolia reagovali na ich príchod pasívne. Bismarck potvrdil dávnejšie podpísané prímerie a šesťtisíc pruských vojakov, ktorí sa zdržiavali v regióne, odveľil. Klapka, po správe o blízkom sa rakúskom vojsku, 8. augusta krajinu so svojimi vojakmi opustil.

Ak tieto dva príbehy skúmame paralelne, slovenský útok vnímaťme z úplne iného hľadiska. Klapka vstúpil na územie krajiny v službách cudzej moci, s ktorou bola krajina aktuálne vo vojenskom konflikte, mal k dispozícii jej zbrane a sčasti mu vytyčila aj vojenské ciele - oplatí sa pouvažovať, kde je hranica, ktorá jeho rozhodnutie, maďarskou odbornou literatúrou často hodnotené ako „slávny, no na neúspech odsúdený vlastenecký čin“, odlišuje od Štúrovej „vlastizrady“. Zaujímavá môže byť aj otázka morálnej dilemy pred spustením útoku. Treba podčiarknuť aj to, že hoci sa útok udial na rovnakom území (druhé slovenské ťaženie takisto prebiehalo na severe Trencianskej župy), miestne obyvateľstvo na obe výzvy reagovalo rovnako pasívne. Podľa mňa zodpovedaním týchto otázok alebo aspoň „ich udržaním v hre“ sa oveľa viac priblížime k podstate, než diskutovaním o presnom počte vojakov so slovenskou materčinou na oboch stranách bojiiska a ich vzájomnom pomere, o význame ich víťazstiev, alebo o otázke, „kto vrátil úder ako prvý“.

Ľudovít Štúr v Modre

„Štúrovi a jeho druhom rakúske úrady nariadili policajný dozor, sám sa stiahol, v malom, tichom slovenskom mestečku vychovával deti svojho zosnulého brata. Do svojej smrti sa už do politickej arény nevrátil.“

Endre Arató

Začiatkom roka 1851 zomrel Karol Štúr, krátko pred dovŕšením štyridsiaty. Do Modry, slobodného kráľovského mesta neďaleko Prešporku, sa na pomoc siedmim sirotám a vdove, ako aj na vyrovnanie pozostalosti, ponáhlal Ľudovít Štúr. Po niekoľkoťždňovom pobyte v meste, ktorý vyplynul z mimoriadnej situácie, sa sem rozhodol presťahovať definitívne.

Slovenská odborná literatúra (a ako vyplýva z motta, aj maďarská slovakistika) v súvislosti so Štúrovými modranskými rokmi zdôrazňuje osobnú samotu a politickú izolovanosť. Podľa Andreja Mráza „Štúr po revolúcii neprijal nijaký úrad, žil vo veľkom hmotnom nedostatku, zraňovaný nielen verejnými pomermi, nielen policajným dozorom, ktorý vrchnosti na neho uvalili, ale aj osobnými vecami“. V tom istom roku sa v podobnom duchu vyjadril aj Jozef Ambruš, najväčší znalec prameňov súvisiacich so Štúrovým životom: „Štúr i Hurban boli po slovenskom povstaní ustavične pod policajným dozorom.“ Začiatkom osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia aj popredný socialistický historik Jozef Butvín napísal: „Štúr sa dostal pod dozor žandárstva, bez vedomia ktorého nesmel opustiť ani chotár Modry, kde sa staral o osirelú rodinu svojho nebohého brata.“ Šéfredaktor Historického časopisu Dušan Kováč na prelome tisícročí v *Dejinách Slovenska*, ktoré sú populárne aj v Maďarsku, uviedol: „Čoskoro sa Štúr i Hurban dostali do rozporu s vládnucim režimom, ktorý ich postavil pod policajný dozor. (...) Základné smerovanie politického systému neoabsolutizmu bolo v rozpore s požiadavkami slovenského národného programu. Preto sa Ľudovít Štúr i Jozef Miloslav Hurban stiahli z verejného života. Štúr sa vrátil najprv do rodného Uhrovcu, neskôr prešiel k rodine svojho brata Karola do Modry.“ Jeho osobnou samotou a zrútením politických plánov sa vysvetľuje aj vznik jeho najzvláštnejšieho diela *Das Slauenthum und die Welt der Zukunft*.

Legenda o sledovaní

Slovenská historiografia napriek spomínaným tvrdeniam doteraz neodhalila pozadie policajného sledovania: nikto neskúmal (alebo nenašiel) hlásenia policajtov o Štúrovi, preto sa oplatí preskúmať, na základe akých prameňov slovenskí historici usudzujú, že v roku 1848 došlo medzi mocou a slovenskými vodcami k rozkolu, pre ktoré boli pod policajným dohľadom. Štúr v listoch z rokov 1852 a 1853 takmer demonštratívne vyhlasuje, že neprijal nijaký úrad, čím nepriamo vyjadril aj svoje antipatie voči aktuálnemu mocenskému zriadeniu. Takýto postoj však nezaujímal počas celého obdobia absolutizmu. Na sklonku leta 1849 – po skončení bojov – Štúr pochodil severné župy Uhorska ako poverenec vlády. Jeho úlohou bolo podporiť akceptovanie nového zriadenia a agitovať medzi Slovákmi, ako aj podať správu o všeobecnej atmosfére v regióne a o najaktívnejších účastníkoch boja za slobodu. Na jeseň 1849 viacero vysokopostavených politikov a vojenských dôstojníkov podniklo kroky, aby Štúrovi, Hurbanovi a iným slovenským vodcom našli adekvátne posty v rezorte spravodlivosti alebo vo verejnej správe. V októbri 1849 sám Geringer napísal územným komisárom Forgáčovi a Andreášszkemu, v decembri ich do nejakého vládneho úradu odporučil Heinrich Lewartowski, ktorý organizoval tretiu slovenskú vojenskú akciu, pričom o Hurbanovi a Štúrovi osobitne poznamenal, že v súčasnosti nezastávajú nijaký úrad a nemajú ani iné živobytie. Dokonca samotný Štúr bol vtedy v takej pozícii, že dokázal zásadne ovplyvniť voľby do samosprávnych orgánov v Trenčianskej župe. Vo februári 1850 Hurbana hrdo informoval, koľko členov hnutia vďaka jeho intervencii dostalo post podslúžneho alebo iný úrad.

Samotný Štúr však napokon nijaký úrad nedostal, dokonca v roku 1850 musel aj s Hurbanom odraziť obvinenia z panslavizmu, resp. komunizmu. Na jeseň roku 1850 mohol byť teda viedenskou vládou hlboko sklamaný: „Predtým čo aj pod jarmom maďarským mali sme predca aký taký život a spojenia, ale teraz v nemeckom cviku, v sta-ve obleženia nemáme ničoho, sme roztratení a hlivieme. Žalostná ale pravdivá vec. Nemci nám po víťaznom boji slúbili rovnoprávnosť národňú, Maďari sú zbití ale rovnoprávnosť vyšla na posmech.

Miesto maďarskej predtým panovavej reči máme u nás teraz všetky reči rovnoprávne, len nie Slovenskú, odsúdenú zas len na najnižšie vrstvy života (...) mužja Slovenskí od vlády sú odstrčení, potupení, prenasledovaní, tí ktorí urobili čo len mohli pre vládu na posmech vydání,“ napísal svojmu ruskému priateľovi. Akiste pod vplyvom tohto sklamanja niekedy začiatkom roku 1851 napísal dielo *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, v ktorom sa rozišiel s austroslavizmom; zárukou budúcnosti Slovákov mala byť Ruská ríša. Pravdepodobne toto bolo v pozadí, že v spomínaných listoch demonštratívne odmietol vládny úrad. Zrejme v tomto období sa o ňom zrodilo jediné hlásenie, o ktorom vieme. Podľa dokumentu (v roku 1921 sa našiel vo viedenskom archíve v spisoch grófa Belcrediho) „Lajos Štúr sa veľmi roztrpčene vyjadruje o viedenských pánoch“. Toto hlásenie však podľa Kornéla Táboriho, ktorý spis čítal, neznamenal policajný úradník, ale člen „aj dnes významnej hornohorskej rodiny“. Keďže existuje pomerne úzky okruh rodín, ktoré boli v kontakte so Štúrom, a v päťdesiatych rokoch 19. storočia boli lojálne Viedni, pričom aj začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia patrili medzi významné rodiny, Táboriho diskretnosť sa najpravdepodobnejšie vzťahuje na niektorého člena rodiny Osztrólczych.

To je všetko, čo sa v prameňoch dá nájsť o negatívnom vzťahu Štúra a moci v rokoch 1849 - 1856. Spis o trvalom sledovaní sme nenašli, no túto legendu môžeme poprieť viacerými údajmi. Na jednej strane, keby bol Štúr osobou, ktorá je hrozbou pre bezpečnosť štátu a je pod neustálym policajným dohľadom, sotva by mohol vlastniť pušku. Poľoval aj počas svojho pobytu v Uhrovci v rokoch 1849 - 1851, pred súd však nebol predvolaný pre držbu zbrane, ale preto, že v panských lesoch zastreli divú zver. Povoľenie vlastniť zbraň dostal aj v Modre. Fakt o neustálom policajnom dohľade potvrdzuje v roku 1853 Štúrov list Hurbanovi, ktorému Jozef Ambruš venoval citovanú poznámku, len na prvý pohľad: „Tunajší maďaróni, na čele Bürgermeister i s jedným pensionovaným kapitánom zadali má žandarmerii, a tak táto prišla a vyšetrovala má, čo tu v Modre robím? či tu mám dovolenie bývať? či mám dovolenie bratove deti vychovávať? kde som bol v lete? či mám pass? že vraj držíme dákesi večernie schódzky, čos Ty tu onedá robil?“ Aj z listu je zrejmé, že žandári nevyšetrovali Štúra, ktorý v meste žil už tri

roky, na pokyn viedenskej vlády, ale modranského starostu Antona Diemanspergera. V tom čase totiž v Modre priamo pod magistrát - ktorého šéfom bol starosta Diemansperger, osobne zodpovedný za dodržiavanie zákonov - patrila okrem iného aj mestská polícia. Ďalšie riadky listu definitívne popierajú trvalý policajný dohľad: „Ja som žandarmerii náležite odvetil a potom sa do Prešporoku žalovať išol. P. distr. kommandant veľmi bol pohnutý nad týmto vyšetrovaním a už aj cítim následky tohoto. My teraz máme úplný pokoj, ale slávna maďaronska Modránska rada je v omáčke.“

Štúr teda po roku 1849 udržiaval vyslovene dobré vzťahy s výskými vládnyimi úradníkmi s regionálnou alebo celoštátnou kompetenciou, na ktoré sa mohol aj po štyroch rokoch s dôverou obrátiť a udať prechmaty miestnych úradov. Slovenskej odbornej literatúre dodnes neznáma skutočnosť, že popritom niekto z jeho osobných známych napísal aspoň jedno hlásenie vláde, ešte neznámená trvalý policajný dohľad.

Centrá slovenského národného hnutia v päťdesiatych rokoch devätnásteho storočia

Na to, aby sme mohli prehodnotiť mýtus vyhnanstva, si treba položiť otázku, aké alternatívy mal Štúr v politickom a spoločenskom rámci začiatkom päťdesiatych rokov 19. storočia. Teda či vôbec existovalo slovenské národné centrum, kde mohol udržiavať aktívnejšie vzťahy so slovenskou a slovenskou inteligenciou, kde fungovali také inštitúcie, spoločnosti národného hnutia, ktoré by mu umožnili dosiahnuť určité ciele, teda kde by nežil osamelo, bez ideových druhov?

Maďarská slovaskistika presvedčivo argumentuje, že správne centrá krajiny, resp. monarchie možno pokladať za mestské slovenské centrá. Avšak to, že Prešporok, Viedeň či Pešť-Budín v istom ohľade a v istých obdobiach zohrávali ústrednú rolu v slovenskom národnom hnutí, nie je ani prinajmenšom výsledkom mestského, regionálneho alebo celoštátného vývinu slovenskej spoločnosti, ale dôsledkom toho, že v správnych, vyzdelávacích, politických a cirkevných inštitúciách celoštátného významu, ktoré sa v danom meste nachádzali, dokázali získať pozície aj osoby, ktoré vďaka svojmu po-

staveniu hnutie mohli podporovať, napomáhať mu alebo ho reprezentovať. Keď však o tieto pozície prišli, význam daného mesta pre hnutie dramaticky klesol.

V Prešporke, napríklad, miestna Evanjelická cirkev na návrh Juraja Palkoviča a zopár jeho zámožných evanjelických patrónov v roku 1803 povolila, aby v lýceu pracovala aj slovenská katedra. Katedru reči a literatúry česko-slovenskej dokázal Štúr od polovice tridsiatych do polovice štyridsiatych rokov 19. storočia využiť na položení základov národného hnutia a na vytvorenie jeho bázy. Keď však snahy hnutia o výchovu novej generácie začali byť zreteľnejšie, evanjelické úrady ju poľahky zrušili a skupinu vohnali do illegality. Keď na jar 1848 pre prísne ustanovenia nového tlačového zákona zanikli v Prešporke vydávané *Slovenské národné noviny*, mesto bolo pre štúrovcov a slovenské národné hnutie definitívne stratené.

Po roku 1849 podobnú rolu zohrávala aj Viedeň: v sídle cisára vychádzali politické noviny pre Slovákov, na univerzite vznikla slovenská archeologická katedra a vláda do práce na reorganizácii monarchie zainteresovala aj slovenského poradcu. Tieto inštitúcie však boli úzko prepojené na existujúci politický systém, väčšina slovenskej národnej inteligencie voči nim zrejme cítila skôr antipatiu, noviny, katedra a post ministerského radcu boli totiž späté s jedinou osobou, Jánom Kollárom. Kollár v štyridsiatych rokoch 19. storočia v polemikách so Štúrom a štúrovcami o slovenskom literárnom jazyku, a s ním úzko súvisiacim chápaním slovenského národa, utrpel definitívnu porážku. No napriek tomu na týchto malých fórach slovenskej verejnosti presadzoval český literárny jazyk, ktorý v minulosti už prepadol.

Aj rozmach pešť-budínskeho slovenského kultúrneho života v päťdesiatych rokoch 19. storočia vyplýva z vnútorných pohybov veľkej, celoštátnej štruktúry, nie z posilnenia miestnej slovenskej komunity. V tom čase totiž Katolícka cirkev do čela svojich eklézii v hlavnom meste postavila takých farárov a kaplánov, čo sa aktívne venovali slovenskej vydavateľskej a redaktorskej činnosti, ako napríklad Ján Palárika, Jozefa Viktorina či Andreja Radlinského.

Úloha Viedne alebo Pešť-Budína v slovenskom kultúrnom snažení päťdesiatych rokov 19. storočia teda nezávisela od miestnej slovenskej komunity, čiže ani štúrovci tieto mestá nepovažovali za

slovenské centrá. Ani v Prešporke sa neobnovila štruktúra inštitúcií spreď roku 1848, väčšina členov slovenského národného hnutia žila roztrúsene po vidieckych farách a na učiteľských postoch. V prvej polovici päťdesiatych rokov 19. storočia teda neexistovala obec, kde by si slovenské národné hnutie vybudovalo stabilné, silné postavenie; preto nemožno menovať mesto či región, z hľadiska ktorého by sa Štúrov život v Modre javil ako vyhnanstvo.

V politickom a spoločenskom rámci Uhorska 19. storočia sa totiž z niektorého mesta mohlo stať slovenské národné centrum len v prípade, ak 1) má väčšinové slovenské obyvateľstvo a 2) žije v ňom významná skupina slovenskej inteligencie, ktorá 3) za podpory slovenských občanov dokáže vybudovať adekvátne národné kultúrne inštitúcie (školy, kultúrne spolky, tlačoviny), 4) pričom na činnosť inštitucionálneho systému získka aj isté mocenské pozície v meste (na obranu pred očakávanými národnými útokmi). Z tohto hľadiska sa, prirodzene, javí oveľa vhodnejšie malé mesto než štátne centrum. Práve preto mohol byť Turčiansky Svätý Martin v 19. storočí jediným slovenským centrom, lebo len ten spĺňal všetky podmienky. Po roku 1918 však nemal šancu stať sa hlavným mestom, lebo paralelne s politickými zmenami sa zásadne zmenilo spoločensko-politické prostredie a aj požiadavky na hlavného mesta Slovenska.

Štúr v každom prípade jasne chápal, že aj pred rokom 1848 by najefektívnejšou formou presadzovania slovenských záujmov bolo, keby sa podarilo nájsť mesto, ktoré by z hľadiska svojho jazyka, spoločnosti, kultúry a najmä vedúcej vrstvy bolo jednoznačne slovenské. V článku *Nový vek*, ktorým reaguje na marcové zmeny v roku 1848, píše, že pokus pripraviť žiadosť s výpočtom slovenských krívď a požiadaviek bol neúspešný: „Ale i toto by sme boli nahradili, keby sme mali jedno centrálné mesto, v ktorom by bolo veľa vzdelaných a ochotných mešťanov, mysliacich dobre s nami a s národom naším; tí by si boli mohli prispiešiť, na tom, čo prednesieme, sa uzrozmieť, rekurz napísať a poslať.“ Už sme zistili, že pred rokom 1848 takéto mesto neexistovalo. Na základe štúdia prameňov si však môžeme položiť otázku, či jeho modranské pôsobenie sa nedá chápať aj ako pokus o vytvorenie centra, ktoré by spĺňalo spomínané kritériá.

Slovenský Weimar

Modra ležiaca neďaleko Prešporuku, podobne ako iné slobodné kráľovské mestá, už dávno stratila ústredné administratívne, hospodárske a obchodné postavenie; aj za svoj regionálny význam vďaka len miestnemu nižšiemu evanjelickému gymnáziu. Mesto malo 4 500 obyvateľov, polovicu tvorili a polovicu evanjelici, dve tretiny obyvateľov mali slovenský a tretina nemecký materinský jazyk.

Základy slovenského národného hnutia v Modre položil starší brat Ľudovíta Štúra, Karol. Ten prišiel do mesta v roku 1839 ako dvadsaťosemročný, keď ho zvolili za rektora evanjelického gymnázia. Čoskoro po príchode podľa vzoru prešporskej Spoločnosti, v ktorej bol v rokoch 1832 - 1833 podpredsedom a knihovníkom, založil študentskú Spoločnosť. V modranskom Ústave slovenskom Karol Štúr, ako jeho predseda, dve hodiny týždenne doučoval svojich žiakov. Keďže ako evanjelický kňaz bol dlho stúpencom češtiny, na jednej hodine vyučoval Dobrovského českú gramatiku, na druhej zasa Kollárovu Slávy dcéru. Jozef Miloslav Hurban napísal: „Tu sa mládenec zasvätil štúdiu slovanského jazyka a literatúry, tu skúšal silu krídel svojho ducha, svojej tvorivosti. Mládenec tu vyľieval svoje idey a pred svojím učiteľom odhaloval ústrojnosť začínajúcich síl v sebe, a učiteľ zavčas čístil a pomáhal vyjsť zo šliamov duchovnému prerodu svojej mládeže. I národná vedomosť i duchovný vývoj takto nachádzali v Štúrovi svojho najlepšieho majstra a mládež s veľkým osohom pokračovala vo svojich štúdiách. Zo školy Štúrovej vyšli obaja národní mučeníci -Šulek a Holuby - prvý z nich, odsúdený na remeslo, bol skrze nášho Štúra darovaný vedám.“ Rektorská stolička Karola Štúra neznamenalala vysoké postavenie len v mestských spoločenských sieťach, ale ako riaditeľ stáročného evanjelického gymnázia bol požívaný aj na regionálne a celoštátne cirkevné konventy.

Karol Štúr prestíž svojho postu prehĺbil aj manželstvom. Azda najdôležitejším faktorom jeho pozície v modranskej Spoločnosti bolo, že si v roku 1840 zobral za manželku osemnásťročnú Rozinu Emreszovú. Emreszovci boli bohatá, vplyvná miestna nemecká meštianska rodina. Rozinin otec Joannes reprezentoval v roku 1839

mesto Modra v sneme, viackrát bol zvolený do mestskej rady, dokonca zastával aj post mešťanostu. Okrem politického a hospodárskeho vplyvu zastával pozície aj v Evanjelickej cirkvi: dlhé roky bol svetkým inšpektorom modranskej Evanjelickej cirkvi a školy, preto sa spolu so zaťom zúčastňoval evanjelických konventov. Zrejme aj vďaka nemu, po smrti farára slovenskej Evanjelickej cirkvi Doležala, v roku 1846 do čela cirkevného zboru zvolili Karola. Tým sa výrazne posilnili pozície modranskej elity so slovenským povedomím; predchádzajúci kňaz Dionýz Doležal, napriek tvrdeniu slovenskej odbornej literatúry, nebol oddaným členom národného hnutia: krátko pred smrťou v letáku na obranu Károlya Zaya zaútočil na Jozefa Miloslava Hurbana. Možnosti slovenského národného snaženia v Modre a schopnosť Karola Štúra presadzovať slovenské záujmy preukazuje skutočnosť, že svoj rektorský post dokázal odovzdať jednému z členov slovenského hnutia, Jánovi Kalinčiakovi.

Karol Štúr bol v roku 1849 členom slovenskej delegácie, ktorá sa na Františka Jozefa obrátila v Olomouci a onedlho získal poverenie od vlády: „Karel po prevatré menuvaní bou za důvěrníka Slovenského národa při radě meskej, ktoruo povolanija až do smrti s největšou horlivostí zastávau. Ako důvěrník bráňiu vždi najmužnejšie prospěch národa svojho i tu v městě utlačeného a preto padnuv do něnávisti tunajších vždi dosjal panujících Němcov, ktorí mu za odmenu v tom prekazili, že mjesto chatrného a neždravjeho svojho přibitku němohou si zbudovat' lepší,“ napísal o posledných rokoch života svojho brata Ľudovít Štúr. Žiaľ, nevieme, aké kompetencie či prostriedky mal Karol Štúr ako slovenský poverenec k dispozičii, ani či po jeho smrti bola pozícia opäť obsadená. Isté však je, že jeho kňazský úrad evanjelického farára opäť zaujal príslušník slovenskej inteligencie z okruhu Ľudovíta Štúra, Daniel Minich. Minich sa narodil v Modre a chodil do miestneho gymnázia, kde sa podieľal na práci slovenského študentského spolku, ktorý viedol Karol Štúr. V štúdiách pokračoval v Prešporuku, odkiaľ začiatkom roka 1844 spolu s 21 spolužiakmi odišiel na protest proti vyhodneniu svojho učiteľa Ľudovíta Štúra. V roku 1848 sa stal kaplánom Karola Štúra a po jeho smrti ho 5. októbra 1851 zvolili za farára.

Daniel Minich však nebol jediný Modran spomedzi dvadsiatich dvoch študentov, ktorí v roku 1844 podporili Štúra. Na činnosti

Štúrom vedenej bratislavskej študentskej Spoločnosti česko-slovenskej sa podieľal aj Karel Hájiček, syn modranského hrncára Samuela Hájička, ktorý v roku 1844 opustil lýceum spolu s Minichom. Do Modry sa vrátil po štúdiu práva v Berlíne a Halle. Aj on patrilo do bližšieho okruhu Ludovíta Štúra, hoci podľa Daniela Lačného mu Štúr nedóveroval. Nás zaujímajú pozície, aké Hájiček dosiahol po Štúrovej smrti, keďže v prvých komunálnych voľbách po roku 1848 sa v roku 1861 stal mešťanom so ziskom absolútnej väčšiny hlasov. Svoj post si obhájil napriek tomu, že v roku 1865 ho miestny katolícky kňaz Mihály Praznovszky v liste kráľovskému komorníkovi obvinil z panslavizmu. V roku 1869 ho zvolili za policajného veliteľa v Modre. Počas pôsobenia na magistráte reprezentoval mnoho slovenských úsilí. Okrem iného presadil, aby mesto finančne podporilo vybudovanie Slovenského evanjelického gymnázia v Revúcej.

Počas absolutizmu sa Slováci v meste pokúsili vytvoriť slovenské národné inštitúcie. Jednou z nich bolo Slovenské kasíno. Zopár modranských členov slovenského národného hnutia (Karol Štúr, Ján Maier a Samuel Huszágh) ešte v roku 1846 vstúpili do kasína, ktoré na návrh mestského radného Pála Beniczkeho založilo tridsaťjeden členov mestskej elity. V roku 1848 však viacerí z neho vystúpili, lebo kasíno dvadsiatimi forintmi podporilo maďarskú revolúciu. Na jeseň 1849 chceli založiť samostatné slovenské mestské kasíno, preto oslovili oblastného komisára generála Gedeona. Prislúbil im, že úrady navrhované stanovú kasína schvália, preto sa pustili do hľadania priestorov, robili nábor členov, vyberali členské na nákup najdôležitejších prostriedkov – kníh, a pustili sa aj do finalizácie stanov. 23. októbra ich však zaskočila správa, že úrady v Modre Slovenské kasíno nepovolajú; na jednej strane preto, lebo v meste už podobná inštitúcia existuje, na druhej strane preto, lebo podľa magistrátu Slováci zakladajúci kasíno „širia nepokoj, rozvíjajú a šíria separatistické myšlienky“. Na obvinenia, ktoré pravdepodobne vzišli od mešťanov Diemanspergera, odpovedal Ján Kalinčiak v anonymnom článku. Pre nás je zaujímavé jeho tvrdenie, že modranské Slovenské kasíno nie je nebezpečné, lebo by malo tridsať, nanajvýš štyridsať až štyridsaťpäť členov, čo signalizuje, že najmenej toľko Modranov bolo oddaných kultúre v slovenskom jazyku. Hoci povolenie napriek tomu (alebo práve preto) nedostali,

otázka kasína Slovákov v Modre stále zamestnávala. Samotný Štúr v decembri 1853 napísal, že „Cassínu sa zle vodí; mnohí už vystúpili a rúznice už medzi nimi veľké.“ Plánu vytvoriť Slovenské kasíno sa teda definitívne nevzdali ani o štyri roky neskôr.

Tu treba poznamenať, že v boji o pozície v meste (napríklad o rektorskú stoličku, ktorú napokon získal Kalinčiak) mal tento slovenský kruh veľkého rivala, a to modranské nemecké mešťanstvo. Tí získali veľkú výhodu, keď v máji 1848 ako mešťanomtu zvolili Antona Diemanspergera, ktorý sa (úspešne) pokúšal posilniť svoju pozíciu stotožňovaním miestnych Slovákov, slovenských politických úsilí a panslavizmu. Už 11. januára 1849 šikovne takticky ubezpečil cisára o vernosti mesta Modry, preto ho ponechali v úrade (presnejšie, zmenila sa legitimita jeho funkcie, zo zvoleného mešťanostu sa stal mešťanomtom ymenovaným vládou). Diemansperger ďalej napádal miestnych Slovákov: chcel z mesta vykázať vládne *Slovenské noviny*, ktoré vychádzali vo Viedni, keď do redakcie napísal, aby do Modry vyľáčky novín nezasielali. Hoci distribúciu novín do mesta sa mu zakázat nepodarilo, úspešne zabránil vytvoreniu Slovenského kasína a raz pripravil nepríjemné chvíle aj Štúrovi, keď ho dal vyšetrovať mestskou políciou. Súboj týchto dvoch táborov však bol celkovo vyrovnaný, dokonca to boli skôr Slováci, ktorí dosiahli viac víťazstiev.

Vráťme sa k slovenským snahám: Okrem získania vplyvu nad mamestským kasínom sa objavili aj väčšie plány. Prešporské lýceum 5. septembra 1851 prišlo o právo vydávať štátom uznané vysvedčenia, keďže nesplnilo podmienky reorganizácie, ktorú v roku 1849 nariadil Leo Thun. Prešporská Evanjelická cirkev vytvorila komisiu, ktorej úlohou bolo pripraviť plán na vyriešenie situácie lýcea. V komisiu zasadali aj Michal Miloslav Hodža, Ján Kalinčiak a Ludovít Štúr, dokonca nimi vypracované ciele akceptovali aj zástupcovia Cirkvi a vlády. Ich plán – súčasne s vyriešením situácie prešporského lýcea – transformoval modranské gymnázium na vzdelávaciu inštitúciu so slovenským vyučovacím jazykom. Štúr sa pokúsil na tento účel získať od prešporskej a modranskej Evanjelickej cirkvi aj finančnú podporu, no neúspešne, napokon však celý plán stroskotal. Zrejme správne odhadol význam plánovaného gymnázia v liste adresovanom Danielovi Slobodovi, švagrovi Jozefa Miloslava

Hurbana: „Ja všetko urobím za Teba, aby si sa dostal za profesora do Modry, kde bude akadémia naša, náš Váimar, naše Atheny. Tam sa pohnie i mládež naša i všetko, čo je čelnejšie.“

Mocenské postavenie Slovenskej národnej spoločnosti v Modre, to, ako dokázala v meste presadiť svoju vôľu, názorne dokazuje Štúrov pohreb. Pohrebný obrad, prejavy nad hrobom, nekrológy vyznačujú pole, na ktorom osobnosť a aktivity zosnulého post moriem získavajú zmysel pre živých. Je zrejme, že členovia elity slovenskej národnej inteligencie chceli hodnotiť Štúrov život v inom rámci ako, povedzme, modranský mešťanosta Anton Diemansperger či významná časť mestskej elity. O schopnosti slovenských skupín presadiť svoje záujmy svedčí aj to, do akej miery zosnulého dokázali počas pohrebu sprítomniť ako „národného velikána“, slovenského vodcu. V prípade Ludovíta Štúra je to zaujímavé už aj preto, lebo vieme, že v roku 1851 nebol s pohrebom svojho brata Karola Štúra spokojný nielen on, ale ani Jozef Miloslav Hurban, keďže počas obradu sa nekládol dôraz na národnú identitu zosnulého.

Pohreb, ktorý organizoval Ján Kalinčiak, sa konal 15. januára 1856 o druhej popoludní. Smútiaci dav pozostával z obyvateľov mesta a dedín, ako z „i více cestných duchovního a světského stavu osob ze vzdálenějších kraju“, v dave podľa svedka „ani i krásná pleť z odlehlějších končin, pri veliké ostrosti zimy a pošmaurnosti síchravého počasí došla, nechybovala“. Pohrebný sprievod sa vydal z hlavného námestia a za spevu smútočných piesní pokračoval po hlavnej ulici do slovenského evanjelického kostola. Rakvu niesli na pleciach desiaty vybraní modranskí študenti „v stejném černém národném kroji“. Pred nimi kráčali ďalší traja žiaci s obnaženou šablou s citrónom a rozmarínom na hrote. „Kolem rakve kráčelo dvanácte břetislavských studujících, slovenskými klobouky ozdobných s rozžatými pochodněmi.“ V centre mesta rakvu a fakle od študentov prevzali mešťania a niesli ho až po slovenský evanjelický kostol, kde smútočný prejav predniesol miestny farár, Štúrov bývalý žiak, Daniel Minich. Od slovenského kostola po predmestie rakvu niesli sedliaci, tam ju opäť prebrali modranskí študenti a odniesli k hrobovému miestu. Nad hrobom predniesol prejav Jozef Miloslav Hurban. Podľa Minicha „Hurbanové slova sa líbili všeckým (zdôraznenie Daniela Minicha – pozn. J. Demmel), moją reč len pria-

telom Štúrovým a mojej Cirkvi“. Dôvodom bolo v prvom rade to, že Minich priblížil život zosnulého v slovenskom národnom rámci, kým Hurban, prekvapivo, jeho životnú cestu interpretoval len z kresťanského aspektu: „Co nejlepší a nejblížší přítel zesnulého a co kněz, všem jeho protivníkům a podáváje jim na smíření ruku ve jménu jeho.“

Napriek tomu, že manévrovací priestor organizátorov pohrebu zrejme výrazne ovplyvňovali miestne danosti, teda malomestské prostredie a absolutizmus, ktorý obmedzoval zhromažďovanie, smútočný obrad sa (na rozdiel od pohrebu Karola Štúra pred piatimi rokmi) jednoznačne podarilo zasadiť do slovenského národného rámca a zosnulého prezentovať ako národného velikána. Na obrade sa zúčastnilo dvadsaťpäť študentov (všetci v rovnošate alebo v študentskom klobúku), čo na jednej strane vyplýva z toho, že Kalinčiak ako rektor dokázal najľahšie mobilizovať študentov, na druhej strane to malo aj symbolický význam, keďže počiatky slovenského národného hnutia sa jednoznačne spájajú so Štúrovým pedagogickým pôsobením v Prešporke, s vytvorením študentského krúžku. Modranskí mešťania, čo niesli rakvu, patrili zrejme do okruhu ľudí, ktorí iniciovali založenie Slovenského kasína. Účasť sedliakov zasa dala pohrebu všenárodný kontext, to je totiž jediné vysvetlenie, prečo aj oni niesli Štúrovu rakvu, hoci (v spoločenskom zmysle) nemal úzke vzťahy s roľníckou vrstvou. Na pohrebe sprítomňovali slovenský ľud, ktorého formovanie v národné spoločenstvo bolo podľa interpretácie trúchliacich zmyslom Štúrovho života. O symbolike pohrebu možno tvrdiť, že mestské evanjelické slovenské siete maximálne využili svoj manévrovací priestor na to, aby zosnulému zorganizovali veľkolepý pohreb.

V Modre mala teda inteligencia so slovenským národným povedomím od konca tridsiatych rokov 19. storočia stabilné a silné pozície, vybudovala si spoločenské zázemie a systém kontaktov. Najdôležitejšie pozície v slovenskej Evanjelickej cirkvi a gymnáziu (kde súperila s druhým zriaďovateľom, modranským nemeckým evanjelickým cirkevným spoločenstvom) si dokázala nielen získať a udržať, ale aj odovzdať ďalej. Pred rokom 1848, resp. počas absolutizmu mala z času na čas veľký vplyv aj v mestskej rade, vede-

nie mesta prevzala aj v slobodných voľbách. Nemeckým mešťanom z druhého tábora patrilo síce v tom období post mešťanostu, no na priek tomu neraz utrpeli porážku.

Nemožno teda tvrdiť, že Štúr posledné roky svojho života strávil pod policajným dohľadom, osamelo a bez ideových druhov, jeho sledovanie sa prameňmi doložiť nedá, a v meste sa naša aj polstovka mešťanov, oddaných slovenskej kultúre. Zopár z nich uviedol aj Daniel Lačný: „Štúr navštevoval častejšie i Jozefa Dubovského, mlynára, a jeho brata farára; ďalej (...) Jána Jaromíra Majera, subreктора, ktorého mal najradšej spomedzi učených v Modre; potom profesora Jána Kalinčiaka, mestského kapitána Samuela Masfka, mešťanostu J. Hajička a farára Daniela Minícha.“ Ján Kalinčiak vo svojom životopise z roku 1861 dokonca tvrdil: „Žitie moje v Modre bolo najšťastlivejšie. V kole dobrých, opravdivých priateľov som sa pohyboval ustavične, takže jednozmysľajúcich Slovákov hádam nikde toľko pospolu nebolo ako v Modre; vymreli, pravda, mnohí, a naše kolo sa značne zmenšilo, my pozostalí sme ale predsa vždy boli spolu a nikdy nezabúdali na naše povolanie národné.“ Prirodzene, bolo by prehnané charakterizovať Modru päťdesiatych rokov 19. storočia ako slovenské centrum alebo „slovenské hlavné mesto“, napokon nevznikla tam nijaká národná inštitúcia. Pozornosť si však zaslúhuje skutočnosť, že spomedzi miest, ktoré sa v tomto zmysle dajú považovať za slovenské centrá, postaveniu Turčianskeho Svätého Martina, ktorý sa neskôr skutočne stal národným centrom, najviac zodpovedá Modra z päťdesiatych rokov 19. storočia.

Autor je maďarský historik. Úryvky pochádzajú z jeho knihy o Ludovítovi Štúrovi, ktorá práve vyšla v slovenskom preklade. Vychádza bez poznámkového aparátu a so shtlasom autora.

Kresťanstvo neprijali ako odev, ale ako farbu kože

Ján Krupa

Koncom februára 2015 pápež František rozhodol, že vyhlási za „učiteľa univerzálnej Cirkvi“ arménskeho mnícha, teológa a mystika Gregora z Nareku (†1010).¹ Vyhovel tým žiadosti, ktorú mu v roku 2014 adresovala z Bejrútu synoda Arménskej katolíckej cirkvi. Povýšenie sv. Gregora z Nareku za cirkevného učiteľa sa deje pri príležitosti 100. výročia genocídy spáchanej na Arménoch v Osmanskej ríši.² Najviac uctievaný duchovný spisovateľ Arménov žil v Nareku pri jazere Van. V tejto oblasti vo východnom Turecku prevládala pred sto rokmi arménska populácia. V roku 1908 sa v Osmanskej ríši dostali k moci Mladoturci, ktorých cieľom bola jednotná turecká ríša založená na turečtine a islame ako jedinom kultúrnom a náboženskom základe.

Koncom roku 2014, v encyklike adresovanej Arménom na celom svete, Arménska apoštolská cirkev oznámila, že 23. apríla 2015 pri božskej liturgii v Ečmiadzine, za prítomnosti arménskeho episkopátu z celého sveta, hromadne svätorečí „nevinné obeť“, ktoré „rad-

1 Porov. Arménsky svätec Gregor z Nareku dostane titul „učiteľa Cirkvi“; http://sk.ra-diovaticana.va/news/2015/02/23/arm%3%A9nsky_sv%3%A4tec_gregor_z_nareku_z%3%ADska_titul_%E2%80%9Eu%C4%BDie%C4%BE_cirkvi/1125185

2 Porov. Armenisch-katholische Synode tagt: Genozid, Kirchenlehrer Gregor von Narek, Redhröung durch neues Kalifat. <http://www.katholisches.info/2014/00/06/armenisch-katholische-synode-tagt-genozid-kirchenlehrer-gregor-von-narek>